

O LOCUINȚĂ MEDIEVALĂ TIMPURIE DESCOPERITĂ LA ORADEA-SALCA, PUNCTUL „GHEȚĂRIE“

de

Sorin Bulzan, Dan Băcuț Crișan

Cu ocazia săpăturilor arheologice de salvare derulate la Oradea Salca, punctul „Ghețărie“, în anii 1996–1998, prilejuite de construcția bisericii ortodoxe de aici, au fost descoperite complexe și materiale arheologice din diferite epoci¹. În 1996 a fost trasată o secțiune notată convențional S. 2 cu dimensiunile de 15×1 metri, orientată N.E.–S.E., pentru stabilirea stratigrafiei sitului. Primele trei straturi surprinse aici sunt moderne: pământul vegetal, un strat aparținând depozitului de combustibil solid existent aici, apoi humusul de dinaintea existenței acestuia. Sub acestea a apărut un strat cu pământ brun negricios, granulat care conținea material ceramic rulat aparținând mai multor epoci în care au apărut și fragmente ceramice medievale timpurii. Sub acest context toate nivelele aparțin așezării eneolitice a grupului cultural Salca-Herpaly.

Caseta 2 cu dimensiunile de 5×6 metri a fost trasată în 1997 la 1,20 m de S. 2, paralelă cu acestea, și terminată în anul 1998, în scopul verificării și a stratigrafiei orizontale. Sub straturile moderne a fost surprins un strat de depunere, în mare similar cu contextul 5 din S. 2. Spre deosebire de acesta din urmă însă, care taie o platformă de piatră a unei locuințe de suprafață aparținând culturii Tisa, cel din casetă acoperă un asemenea complex și umple locuința (L1) care face obiectul discuției noastre, putând fi considerat stratul de cultură aferent acesteia din urmă.

Descrierea complexului L1.

Locuința a fost sesizată la adâncimea de – 0,90–1,00 m, surprinsă parțial în partea de SV a casetei, complexul având forma rectangulară, cu singura latură cunoscută în întregime, cea din E–NE de 2,34 m, ușor neregulată. Colțul acesteia era rotunjit, iar latura de S–SE a fost observată pe numai 0,94 m, restul acesteia intrând în profil. Din păcate cea de a treia latură, de la N–NE, a putut fi surprinsă

¹ Săpătura arheologică a fost începută în octombrie 1996 prin delegarea autorului săpăturii de către conducerea secției de istorie a Muzeului Țării Crișurilor, în colaborare cu drd. Constantin Ilieș, profesor la Liceul „Emanuil Gojdu“ din Oradea și autor al săpăturilor din anii 1993–1994, atunci împreună cu Doru Marta, muzeograf la aceeași Secție de istorie a MTC. La numerotarea secțiunilor am urmat notarea acestora. Din anul 1997 conducător de șantier a devenit Dr. Doina Ignat, iar colaboratori Călin Ghemiș, student la Facultatea de Istorie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj și Gruița Fazecaș absolvent al Facultății de Arheologie-Istorie a Universității „1 Decembrie 1918“. O prezentare succintă a rezultatelor cercetărilor a fost făcută în *Cronica cercetărilor arheologice*, Vaslui, 1998, p. 75.

doar pe 1,12 m, ea fiind tăiată de o groapă modernă de formă dreptunghiulară care se adâncea până la pietrișul geologic la -2,67 m. La capătul acestei laturi a fost totuși surprinsă pe aproximativ 0,20 m o parte a marginii locuinței, astfel că această latură ar fi putut avea aproximativ 3,70 m până a intra în profil.

Complexul era adâncit în pământ între 48 și 68 cm, diferența fiind dată de un prag din lut cruțat, mai ridicat spre latura de E, unde a fost surprins un cuptor, în parte distrus din vechime, construit din piatră de râu și blocuri de gresie nefasonate, toate puternic arse secundar. Între acestea au fost identificate fragmente din vatra sau lipitura cuptorului arse la negru. Mai multe bucăți de gresie au fost așezate pentru a susține peretele cuptorului, iar la demantelarea rămășițelor acestuia a apărut și vatra de formă rotundă, (diametru 74 cm) cu cărbune și pământ ars la roșu. Zona mai înălțată din jurul cuptorului avea o lățime cuprinsă între 2,20–2,45 m, formând un fel de prispă, diferența între aceasta din urmă și restul locuinței fiind între 28 și 34 cm. Chiar la marginea acesteia, înspre latura de N–NE, s-a conturat amprenta ovală a unei gropi de stâlp adâncă de 16 cm, cu diametrul de 22 respectiv 30 cm. O altă groapă de mai mici dimensiuni a fost sesizată la 18 cm de latura estică, chiar în profilul casetei, având diametrul de 4 cm și adâncimea de 21 cm.

Descrierea materialului arheologic

Atât în interiorul locuinței cât și în afara ei, a fost descoperit material ceramic și osteologic. Din locuință mai provine și un fragment de cuțit din fier (Pl. VI/8). Din păcate nu s-au descoperit vase întregibile; totuși forma ceramică identificată este oala fără toarte, lucrată la roata înceată, la roata rapidă sau cu mâna.

Ceramica lucrată cu mâna (Pl. VI/5)

Fragmentele ceramice lucrate cu mâna sunt prezente într-un număr foarte redus. Ele sunt de culoare negricioasă, cu miezul de aceeași nuanță, degresarea pastei fiind făcută cu nisip cu pietricele, alături de care sunt prezente paietele de mică.

Ceramică lucrată la roata înceată (Pl. III; Pl. V/1–3; Pl. VI/1–4, 7).

Ceramica lucrată la roata înceată este prezentă în cantitatea cea mai mare în raport cu celelalte categorii ceramice. Forma ceramică identificată este oala fără toarte lucrată dintr-o pastă degresată cu nisip cu pietricele și paiete de mică. În pasta unor fragmente ceramice apare o cantitate mai mare sau mai mică de scoici pisate. De asemenea, în cazul unor fragmente, în degresantul pastei sunt prezente și cioburi pisate. Culoarea ceramicii din această categorie prezintă nuanțe de brun-cărămiziu cu pete negricioase sau negru. Ornamentarea s-a făcut prin incizare, motivele ornamentale fiind: banda de linii în val asociată cu benzi de linii drepte toate trasate paralel și orizontal (Pl. III; Pl. V/1, 3; Pl. VI/1–4), o linie în val încadrată de două linii drepte trasate de asemenea paralel și orizontal (Pl. V/2).

Ceramica lucrată la roata rapidă (Pl. IV/1–3; Pl. V/4; Pl. VI/6).

Ceramica lucrată la roata rapidă este prezentă într-o cantitate mai mare decât cea lucrată cu mâna dar mai mică decât cea modelată la roata înceată. Din locuință au fost recoltate în general fragmente din gura oalelor și câteva fragmente din pereții acestora.

Buza vaselor este rotunjită, tăiată oblic sau trasă ușor în jos și tăiată oblic (Pl. IV/1–3). Fragmentele ceramice prezintă nuanțe de brun cărămiziu pe suprafața interioară și negru în interior, sau negru pe ambele suprafețe.

Pasta a fost degresată cu nisip cu pietricele mărunte alături de care sunt prezente și paietele de mică. În pasta unui singur fragment ceramic sunt prezente foarte multe scoici pisate. Ornamentul prezent pe cele câteva fragmente descoperite este banda de linii drepte paralele trasată orizontal (Pl. IV/3; Pl. V/4; Pl. VI/6).

Considerații asupra descoperirilor

Complexul arheologic cercetat, locuință de tipul semiadâncit, este cel mai des întâlnit pe parcursul secolelor VIII–X (*Cosma* 1996, p. 264). De asemenea, în ceea ce privește planimetria pentru această perioadă constatăm existența mai multor tipuri de construcții: pătrat, dreptunghiular și oval sau cu plan neregular (*Cosma* 1996, p. 264), locuința cercetată în acest punct fiind de tipul pătrat.

Analogii pentru astfel de complexe semiadâncite prevăzute cu instalație pentru foc constituită dintr-un cuptor clădit din pietre de râu și blocuri de gresie, constatăm la Lăpușel (pentru tipul de cuptor) (*Stanciu* 1994, p. 294, pl. XVIII), la Cuceu „*Valea Bochii*“ (*Băcueț-Crișan, Băcueț-Crișan* 2000, p. 33), la Pericei „*Keller Tag*“ (*Pop, Băcueț-Crișan, Băcueț-Crișan* 2000, p. 74) ș.a.

Pentru analiza ceramicii descoperite în locuința L1 este necesar să avem în vedere raportul cantitativ dintre cele trei categorii ceramice prezente în complex: ceramica lucrată cu mâna, ceramica lucrată la roata înceată și cea lucrată la roata rapidă. Pentru Transilvania secolelor VI–VII se constată creșterea cantitativă treptată a ceramicii lucrate cu mâna și la roata rapidă, fără să ducă însă la dispariția celei din urmă. Analiza ceramicii secolelor VIII–IX indică regresul progresiv al categoriei lucrată cu mâna până la dispariția ei completă, cu excepția unei singure forme ceramice – tăvița – prezentă și în secolele următoare (*Stanciu, Matei* 1994, p. 144–145). Caracteristic pentru ceramica secolului VIII în Transilvania este prezența într-o proporție dominantă a ceramicii lucrată la roata înceată, scăderea cantității de ceramică lucrată cu mâna și prezența unei cantități variabile de ceramică lucrată la roata rapidă, dar într-o proporție cu mult mai redusă decât cea la roata înceată (*Stanciu, Matei* 1994, p. 145; *Stanciu* 1994, p. 311).

Materialul arheologic descoperit în locuința L1 poate fi comparat cu alte descoperiri situate în zone apropiate geografic de situl aflat în discuție, descoperiri databile în perioada secolelor VII–IX. Ceramica din acest punct își găsește analogii și unele descoperiri din secolele VII–VIII/IX de la Biharea (*Dumitrașcu* 1994, Pl. IX–X), sau la Cefă-La Pădure în complexe aparținând secolelor VIII–IX (*Crișan* 1993, Pl. X–XI). De asemenea în zona de N și N–V a României constatăm analogii cu ceramica descoperită la Sanislău (*Stanciu* 1996, pl. V/3–7), cu cea descoperită în unele complexe de la: Lăpușel (*Stanciu* 1994, Pl. VI, XVII), Cuceu „*Valea Bochii*„ (*Stanciu, Matei* 1994, Pl. III–VI; *Băcueț-Crișan, Băcueț-Crișan* 2000, p. 32–33), Popeni „*Pe Pogor*“ (*Stanciu, Matei* 1994, Pl. III–VI; *Băcueț-Crișan, Băcueț-Crișan* 2000, p. 78) sau Badon „*La răstignire*“ (*Băcueț-Crișan, Băcueț-Crișan, Matei* 2000, p. 16).

Materialul arheologic din locuința L1 descoperită la Oradea Salca în punctul „Ghefărie”, poate fi încadrat cronologic – având în vedere caracteristicile tehnice ale ceramicii, prezența celor trei categorii ceramice precum și analogiile existente – în secolele VIII–IX. Prezența în cadrul complexului a unei cantități infime de ceramică lucrată cu mâna în raport cu celelalte categorii ceramice, precum și existența ceramicii lucrată la roata rapidă, ar putea permite restrângerea datării și încadrarea materialului ceramic în perioada reprezentată de sfârșitul secolului VIII–începutul secolului IX, eventual prima jumătate a secolului IX.

Descoperirea (deocamdată) unui singur complex, precum și a unui număr redus de fragmente ceramice, îngreunează realizarea unei încadrări cronologice sigure, făcând necesară extinderea cercetărilor care vor aduce un plus de informații privind caracterul și durata locuirii în acest punct, aducând și eventuale corectări la datarea propusă.

BIBLIOGRAFIE

- Băcuț-Crișan, Băcuț-Crișan, 2000 – D. Băcuț-Crișan, S. Băcuț-Crișan, *Șantierul arheologic de salvare de la Cuceu „Valea Bochii,” (jud. Sălaj), în Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 1999. A XXXIV-a sesiune națională de rapoarte arheologice*, Deva, 24–28 mai 2000, p. 32–33.
- Băcuț-Crișan, Băcuț-Crișan, 2000 – D. Băcuț-Crișan, S. Băcuț-Crișan, *Șantierul arheologic de salvare de la Popeni „Pe Pogor” (jud. Sălaj), în Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 1999. A XXXIV-a sesiune națională de rapoarte arheologice*, Deva 24–28 mai 2000, p. 78.
- Băcuț-Crișan, Băcuț-Crișan, Al. V. Matei, 2000 – D. Băcuț-Crișan, S. Băcuț-Crișan, Al. V. Matei, *Șantierul arheologic de salvare de la Badon „La răstignire” (jud. Sălaj), în Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 1999. A XXXIV-a sesiune națională de rapoarte arheologice*, Deva, 24–28 mai 2000, p. 16.
- Cosma, 1996 – C. Cosma, *Considerații privind așezările rurale și tipurile de locuințe din Transilvania în secolele VIII–X, în Eph. Nap.*, VI, 1996, p. 261–278.
- Crișan, 1993 – I. Crișan, *Săpăturile arheologice de la Cefa-La Pădure, județul Bihor din anul 1992, în Crisia*, XXIII, 1993, p. 9–35.
- Dumitrașcu, 1994 – S. Dumitrașcu, *Biharea I, Oradea*, 1994.
- Pop, Băcuț-Crișan, Băcuț-Crișan, 2000 – H. Pop, D. Băcuț-Crișan, S. Băcuț-Crișan, *Șantierul arheologic de la Pericei „Keller Tag” (jud. Sălaj), în Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 1999. A XXXIV-a sesiune națională de rapoarte arheologice*, Deva, 24–28 mai 2000, p. 73–74.
- Stanciu, 1994 – I. Stanciu, *Așezarea prefeudală de la Lăpușel, jud. Maramureș (Cercetările arheologice din anii 1992, 1993), în Eph. Nap.*, IV, 1994, p. 267–322.
- Stanciu 1996 – I. Stanciu, *Vestigii medievale timpurii din județul Satu Mare, în Satu Mare. Studii și comunicări*, XIII, 1996, p. 71–91.
- Stanciu, Matei, 1994 – I. Stanciu, Al. V. Matei, *Sondajele din așezarea prefeudală de la Popeni-Cuceu jud. Sălaj. Câteva observații cu privire la ceramica prefeudală din Transilvania, în AMP*, XVIII, 1994, p. 135–163.

EARLY MEDIEVAL DWELLING DISCOVERED AT ORADEA SALCA “GHEȚĂRIE”

This article presents the results of the archaeological excavations from Oradea Salca „Ghețărie“. În 1997–1998 in this place we discovered here an early medieval dwelling (Dwelling no 1).

The artefacts discovered in this dwelling are:

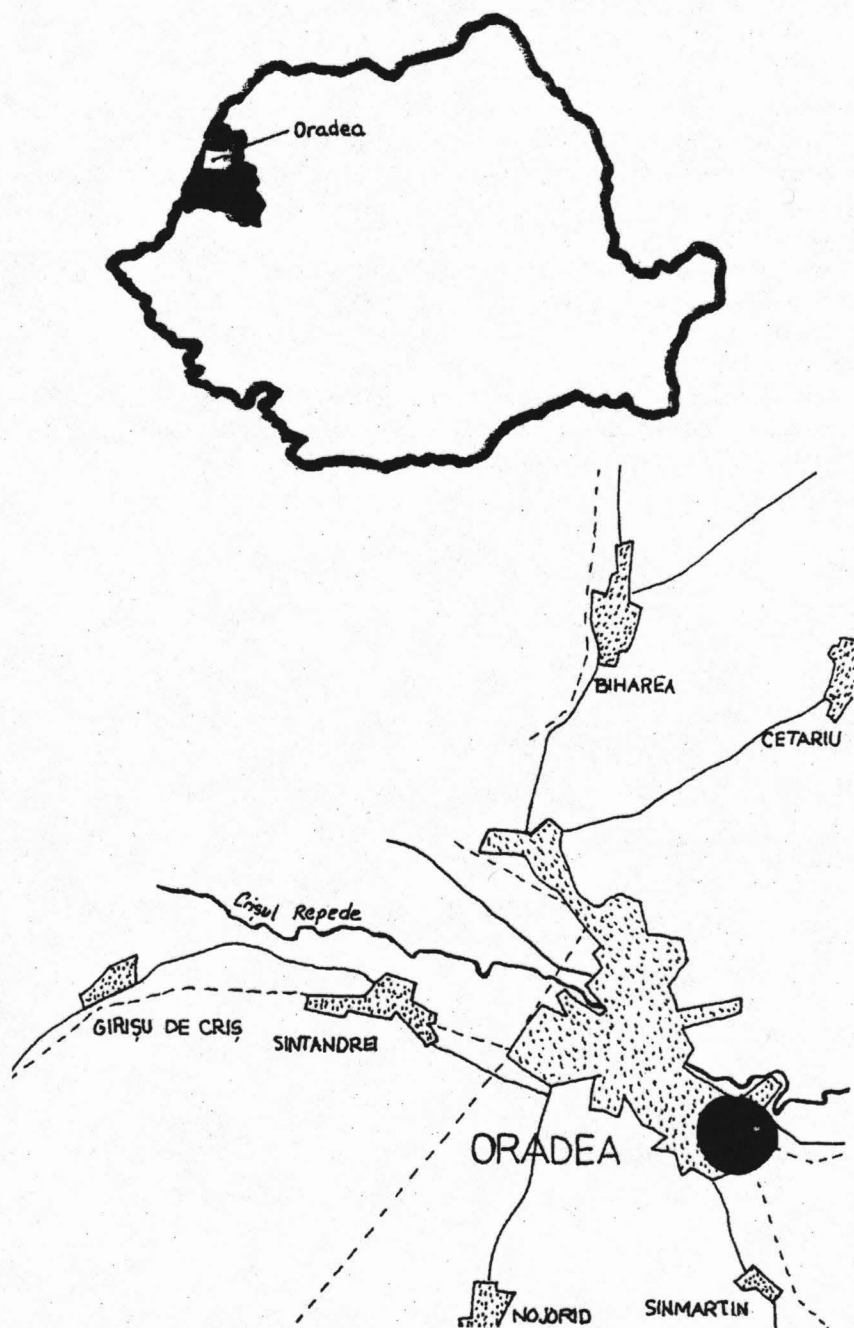
a) Pottery:

- hand made pottery (Pl. VI/5);
- slow wheel made pottery (Pl. III; Pl. V/1–3; Pl. VI/1–4,7);
- fast wheel made pottery (Pl. IV/1–3; Pl. V/4; Pl. VI/6);

b) Metal artefacts:

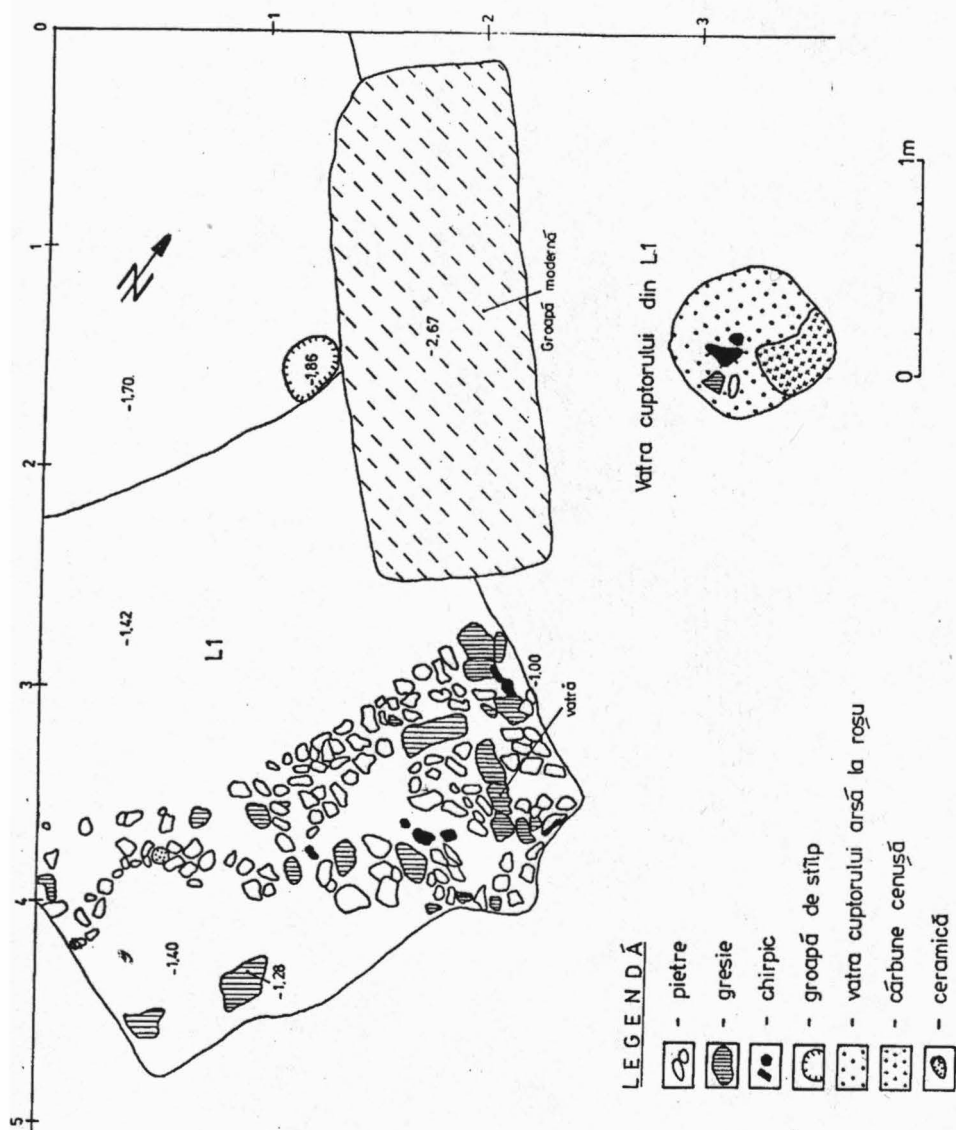
- iron knife (Pl. VI/8)

Using the analogies and the technical characteristics of the pottery, we think that the discoveries from Oradea Salca „Ghețărie“ can be dated in the second half of the VIII-th-first half of the IX-th centuries, or possible just in the first half of the IX-th century.

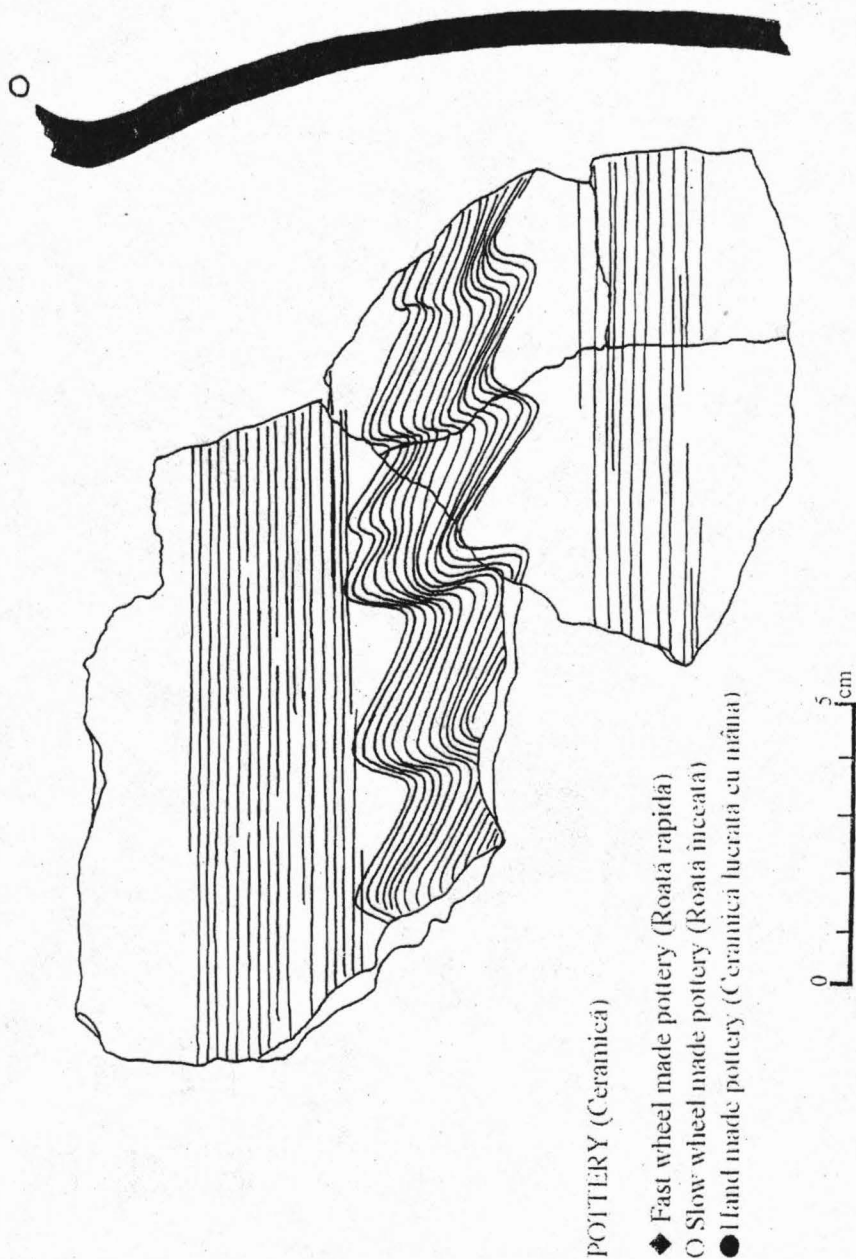
Pl. I. Zona în care este situată așezarea de la Oradea Salca „Ghețarie“.

Pl. I. The settlement from Oradea Salca “Ghețarie”.

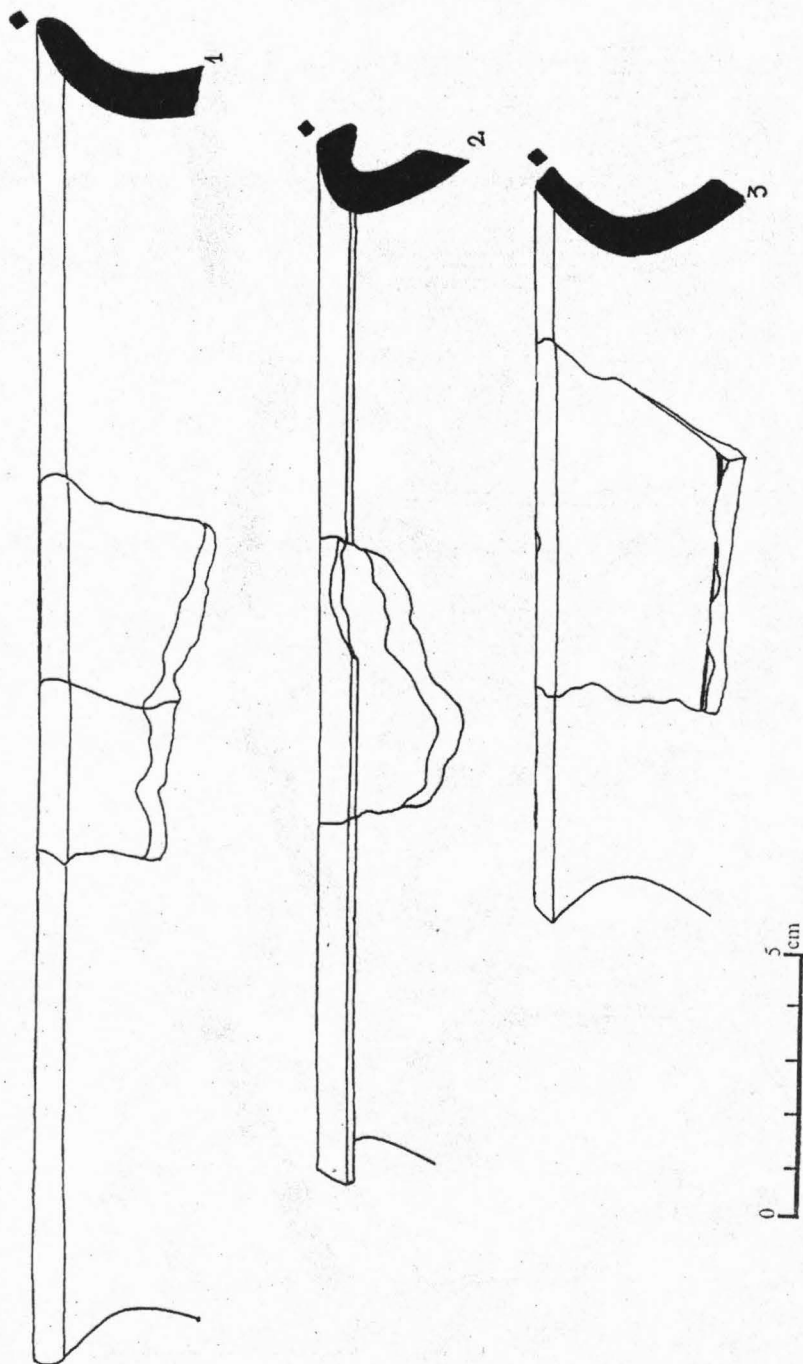
Pl. II. Oradea Salca „Ghețarie“. Planul locuinței L1.

Pl. II. Oradea Salca „Ghețarie“. Dwelling no 1.

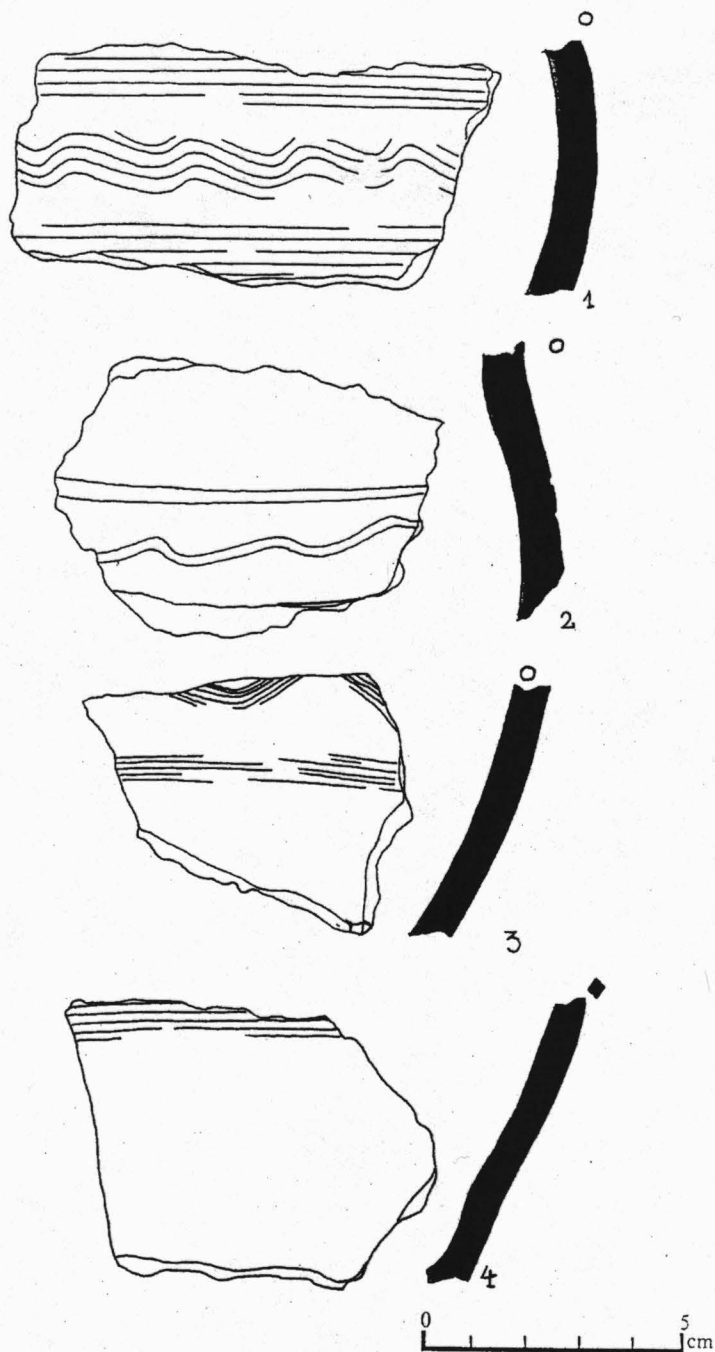
Pl. III. Oradea Salca „Ghețarie”. Ceramică din L1.

Pl. III. Oradea Salca “Ghețarie”. Pottery from dwelling no 1.

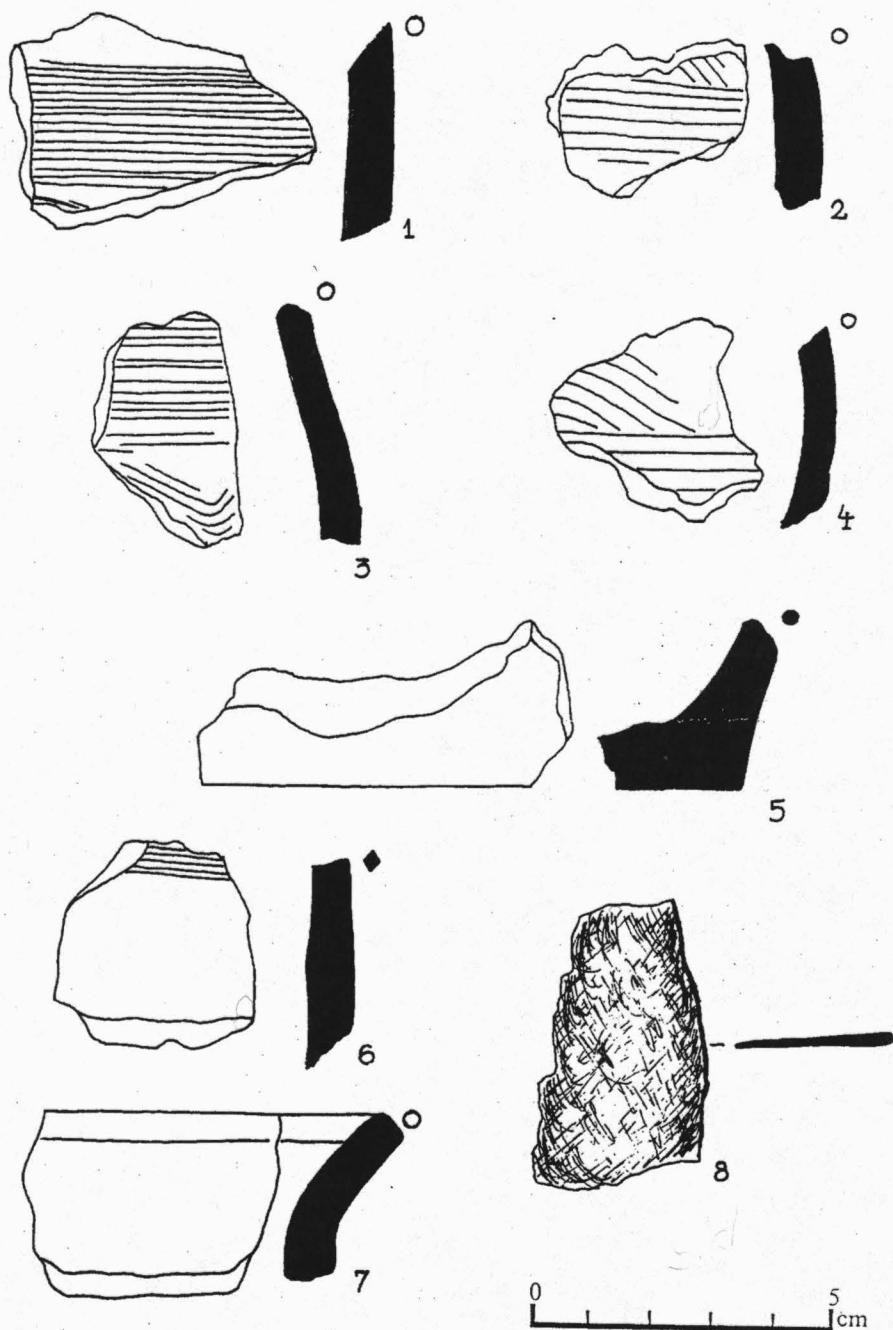

Pl. IV. Oradea Salca „Ghețarie“. Ceramică din L1.

Pl. IV. Oradea Salca „Ghețarie“. Pottery from dwelling no 1.

Pl. V. Oradea Salca „Ghețarie“. Ceramică din L1.
Pl. V. Oradea Salca “Ghețarie”. Pottery from dwelling no 1.

Pl. VI. Oradea Salca „Ghețarie“. Ceramică (1–7) și fragment de cuțit din fier (8) din L1.

Pl. VI. Oradea Salca „Ghețarie“. Pottery (1–7) and iron knife (8) from dwelling no 1.